

БЕАТЕ РЮГИЕРТ

ПИАНИСТКАТА

Клара Шуман и музиката на любовта

Беате Рюкиерт

Мануистката

Превела от немски:
Величка Стефанова

 MAC
БУНТАРКИ

Beate Rygiert

DIE PIANISTIN

Clara Schumann und die Musik der Liebe

© Aufbau Verlag GmbH & Co. KG, Berlin, 2020

Beate Рюгиерт

ПИАНИСТКАТА

Клара Шуман и музиката на любовта

Превела от немски: *Величка Стефанова*

Оформление на корицата: *Златина Зарева*

© ИК „ЕМАС“, 2023

Всички права запазени!

*Ние сме разделени
като две звезди на небосклона:
едната следва другата
и денем, и нощем.*

РОБЕРТ ДО КЛАРА,
ВИЕНА, 1 ДЕКЕМВРИ 1838 ГОДИНА

*Иска ми се да сравня музиката с любовта!
Тя причинява болка, когато е прекалено красива.
Понякога имам чувството,
че ще ми се пръсне сърцето.*

КЛАРА В ДНЕВНИКА СИ,
БЕРЛИН, 20 СЕПТЕМВРИ 1839 ГОДИНА

ПЪРВА ЧАСТ

... отдавна усещах, че „то трябва да се случи“.

Нищо на света не може да ме разколебае.

*А на баща си ще докажа
колко непоколебимо може да бъде
младото сърце!*

КЛАРА ДО РОБЕРТ,
15 АВГУСТ 1837 ГОДИНА

1. ГЛАВА

Хамбург: началото на април 1835 година

Залата вибрираше от очакване.

Клара стоеше зад завесата, която омекоत्याваше достигащите до нея звуци от салона. Тихо бърбрене, тук-там смях и покашляне, шумолене на рокли и програмни брошури – всичко това изпълваше петнайсетгодишната девойка с онази смесица от нервност и възбуда, която тя така обичаше, откакто за първи път бе свирила пред публика в родния си град Лайпциг преди четири години. Това беше Хамбург, поредната спирка в продължаващото вече пет месеца концертно турне из Северна Германия, и тя напрегнато очакваше да види дали тукашната публика ще я обикне, както бе станало преди три години в Париж, където се беше запознала с Шопен. Или както в ХанOVER, където наскоро кралският двор я бе посрещнал като една малка кралица.

– Готова ли си? – Баща ѝ застана до нея и надзърна през пролуката в завесата. – Разпродадено – с облекчение промърмори той. Както винаги Фридрих Вик¹ сам бе наел

---

¹ Фридрих Вик (1785-1873) – немски музикант, музикален критик и педагог. – Бел. прев.

залата и бе ангажирал камерния оркестър. Той организираше концерта за собствена сметка и носеше целия финансов риск.

– Ще започваме ли? – Инспициентът премести тютюна си за дъвкане от едната буза в другата и посегна към въжето, за да вдигне завесата. Фридрих Вик погледна джобния си часовник, който не бе изпускарал през последния четвърт час.

– Внимавай за темпото – прошепна той на дъщеря си. – Да не забързваш пасажите, както се получи наскоро в Хановер.

Клара се извърна настрана. Беше гневна на баща си. Не заради постоянните му напътствия. Колкото и добре да свиреше тя, Вик все намираше за какво да я укори. Темпото, твърдия или мек удар, стойката ѝ, някой грешен акцент. Девојката не му се сърдеше за това, в крайна сметка така беше открай време, пък и по принцип бе наясно, че е стигнала дотук само защото той никога не се задоволяваше с нищо. Сърдеше му се, задето не ѝ даваше писмата от Роберт и четеше собствените ѝ писъмца до него. И контролираше всяка нейна стъпка. Този следобед пак бяха спорили ожесточено защо на Клара не е позволено да изпрати на Роберт Шуман копие от красивата гравюра, която бе направил за нея литографът Юлиус Гире в Хановер, след като копията се продаваха във фоайето. Защо всичко живо можеше да я има, а Роберт – не?

– Ти си суетна – беше я укорил баща ѝ.

Ако беше суетна, нямаше да търпи цели седмици да изнася концерти в една и съща рокля. Не, тя категорично не беше суетна. Ала беше влюбена...

Завесата се вдигна. Светлините в залата угаснаха. Сърцето на Клара подскочи, изпълни я същото прекрасно и

възбуждащо напрежение както онзи път, когато тайно бе отпила мъничко от бащината чаша с шампанско. Това беше моментът. Нейният момент. А после то отново се случи – онова, което Роберт наричаше „магическото“. От малкото пръстче на краката до изкусно разделената ѝ на път и стегната на кок коса започна да я изпълва енергия, за която не намираше думи.

Тя пристъпи под светлините и се поклони. От опит знаеше, че публиката трябва най-напред да свикне с външния ѝ вид. Направо усещаше удивлението на хамбургските зрители: как едно толкова крехко дете възнамерява да изнесе на гърба си цялата концертна вечер? Беше в светложълтата рокля, която започваше да я стяга в бюста и чиито буфан ръкави всъщност малко ѝ пречеха при свиренето, но тя никога не би го признала. В противен случай баща ѝ би я накарал да излезе на сцената по старомодна рокля в стил ампир. Деколтетото беше щедро, раменете – оголени, както повеляваше модата, напреко през гърдите минаваха драпирани ивици плат, подчертаващи разцъфтяващата ѝ женственост. Макар всяка вечер да носеше една и съща рокля, която през деня биваше грижливо проветрявана, поне бе съобразена с най-новата мода.

Щом аплодисментите утихнаха, тя пристъпи към табуретката, понамести я, подхвана широката си пола и седна. Вдигна ръце над клавишите. В залата бе станало толкова тихо, че би се чуло как пада карфица. За миг се наслади на напрежението. После засвири.

Както винаги откри концерта си с една бравурна пиеса, хората трябваше от самото начало да знаят с каква виртуозна изпълнителка си имат работа. Нищо не бе поподходящо за целта от *Брилянтни вариации* на Анри

Херц¹. Свиренето я накара да забрави, че съществуват по-добри инструменти от този роял, който баща ѝ бе взел назаем от Консерваторията. През последните дни Клара репетираше ежедневно на него. Вече го познаваше до последния леко заяждащ клавиш и се бе сприятелила с него. Преди две години в Париж ѝ се налагаше да свири на далеч по-раздрънкани инструменти.

Само свиренето бе в състояние да я направи толкова щастлива. Откакто се помнеше, упражненията на пианото ѝ бяха и утеха, и убежище. И единственото средство да накара баща си да я обича. Макар той да не умееше да го показва, и вместо да я похвали, я възнаграждаваше с пари, когато по негово мнение се бе справила добре. Клара и двамата ѝ по-малки братя бяха принудени да си изкарват със свирене джобните пари, както и бащината благосклонност. При което тя винаги беше късметлиейката и доста често споделяше с тях сладкишите, които купуваше с тези пари. Ах, как ѝ липсваха братята!

– Ти си нещо специално, Клара – често казваше баща ѝ. Най-вече след като проявяваше строгост към нея и дори гневно разкъсваше нотите, ако тя по негово мнение не свирела „както трябва“, или когато я принуждаваше дни наред да упражнява само гами и технически упражнения, преди да ѝ позволи отново да се заеме с нещо истинско. – Родена си да стигнеш най-горе – там, където царуват майсторите. Клара – Светлата, Ярката, Чистата. Защо съм ти дал това име, как смяташ?

Тя завърши вариациите на Херц с почти невъзможната за изсвирване гръмка каденца – направи го толкова би-

---

¹ Анри Херц (1803-1888) – френски пианист и композитор от австрийски произход. – Бел. прев.

серно и леко, сякаш нямаше нищо по-лесно. Настъпилата след това тишина беше като дупка, в която човек би могъл да потъне – ала аплодисментите я подхванаха и я върнаха в реалността.

Следващото произведение в програмата бе Шопен. Беше ѝ се наложило да се бори с баща си за това. По негово мнение хамбургската публика била твърде консервативна за такава нова музика. Светът се намираше в повратна точка: едните признаваха само старото – Моцарт, Хайдн, Хумел, Скарлати, някои дори смятаха Бетовен за твърде революционен. Клара и Роберт обаче бяха убедени, че бъдещето принадлежи на „новите“: Лист, Шопен, Берлиоз, Менделсон – и Шуман. Музика, в която виртуозност и изразителност се урівновесяват взаимно. Музика, в състояние да изразява чувства, за които нямаше думи. И без това Клара изпитваше недоверие към думите повече, отколкото към всичко друго. Може би затова бе мълчала до четвъртата си година, поради което всички мислеха, че е глухоняма.

Тя нямаше спомен за ранните си детски дни, знаеше само каквото ѝ бе разказал баща ѝ. Времето, когато истинската ѝ майка е живяла с тях, също беше скрито зад плътния воал на забравата заедно с болката, която вероятно бе изпитала тогава. Баща ѝ винаги говореше с пренебрежение за Мариане, която вече живееше с втория си съпруг в Берлин. Жена, напуснала мъжа и децата си, бе достойна за порицание. След развода им Клара не я беше виждала, от време на време си пишеха писма, които баща ѝ, естествено, контролираше. Ала колкото по-голяма ставаше Клара, толкова по-добре разбираше майка си. Фридрих Вик беше мъчен човек, гневлив и деспотичен, който се месеше във всичко и не търпеше възражения. Може

би на Мариане ѝ е липсвала онази сила, необходима, за да издържи до такъв мъж? Във всеки случай е била достатъчно силна, за да си тръгне. Сега щяха най-последно да се видят след толкова дълго прекъсване, ако баща ѝ не си променеше мнението в последния момент. Защото следващата им спирка беше Берлин.

С Ноктюрно № 2 в ми мажор, опус 9 от Шопен Клара почти накара инструмента да запее, после удиви слушателите си с две прелюдии от полския емигрант в до и фа мажор, които не биха могли да бъдат по-виртуозни. За да свири такова нещо, човек имаше нужда от сила, и макар да не ѝ личеше, тя беше много, много силна. Това се дължеше на ежедневните разходки, които нейният баща ѝ бе наложил от ранна възраст. Три часа дневно ходене на чист въздух в бързо, стегнато темпо. Три часа упражнения. През останалото време вземаше уроци по пеене и свиреше на цигулка. Баща ѝ я обучаваше по история на музиката и по смятане. Освен това Вик държеше дъщеря му да учи чужди езици. Когато преди три години се бе опитал да въведе Клара в салоните на Париж, болезнено беше осъзнал как му липсват езикови познания. Освен френски Клара учеше английски – преподаваше ѝ Емили Лист, която беше живяла известно време в Америка със семейството си. Защото Фридрих Вик имаше големи планове за дъщеря си: искаше да завладее света с нея, така че девойката трябваше да умее да контактува на световните турнета, които той планираше.

Завърши първата част на концерта. Клара стана, пристъпи напред и направи дълбок поклон. Замръзна в тази смирена поза и с гордост всмука в себе си аплодисментите, попивайки ги до последната порка. Изправи се, отново се поклонил и напусна сцената.

Три пъти я викаха обратно, после завесата се спусна, за да наредят на сцената столове и пултове за оркестъра. Защото във втората част тя щеше да свири не само *Концертта за пиано в ре минор* от Фридрих Калкбренер¹, но и като венец на всичко – собствената си концертна пиеса, която един ден трябваше да прерасне в клавирен концерт. Клара се надяваше тази вечер да бъде успешна.

– Разсеяна си – смъмри я баща ѝ, когато тя се върна в стаичката, служеща за гардеробна. – Иска ми се да знам за какво си мислеше. Можеш да свириш и по-добре.

Клара видя в огледалото как пребледнява от гняв. Въпреки това си замълча. Открай време използваше мълчанието като изпитано средство, за да се противопостави на Вик, който безспир ѝ лазеше по нервите. Дано да получи най-последен знак от Роберт. Сигурна беше, че отдавна ѝ е писал, макар баща ѝ хиляди пъти да отричаше.

Тя се отпусна на един стол и затвори очи. Може на рояла да изглеждаше, че ръцете ѝ танцуват като на шега по клавишите, обаче всеки концерт ѝ костваше огромно напрежение на силите. Разкръши рамене, отпи от слезовия чай, за който бе помолила. Беше изстиннал и накиселяваше, забравили бяха да му сложат захар. Клара захвана да преглежда своята партия от клавирния концерт, която щеше да изсвири наизуст – не защото се страхуваше, че ще засече, а за да не позволи на баща си да смущава мислите ѝ. Отдъхна си, когато Вик излезе от гардеробната, за да настрои рояла и да направи последни уговорки с капелмайстора, свирещ първа цигулка. „Роберт – помис-

---

¹ Фридрих Калкбренер (1785-1849) – немски пианист и преподавател, живял главно във Франция. – Бел. прев.

ли си тя. – Да можеше да си тук.“ А после си представи как би се чувствала, ако той наистина я бе последвал тайно и седеше сред публиката, без никой да го разпознае...

Звънецът я изтръгна от мечтите ѝ. Покрай стаичката ѝ забързано минаваха множество стъпки. „Господи, Боже мой, нека оркестърът да свири добре тази вечер“ – помоли се тя. Следобедната репетиция беше мъчителна, ала накрая всичко щеше да се уреди както винаги. Дано.

Оркестрантите вече бяха заели местата си, когато тя излезе на сцената, поклони се и седна пред рояла. Капелмайсторът вдигна лъка си и даде знак за начало. Музикантите свиреха бездушно темата като латерничка с часовник. За щастие, поне спазваха горе-долу темпото. Дойде нейният ред. Тя спусна ръцете си като гилотина върху инструмента в шеметно темпо и се погрижи кипящите ѝ акорди да премахнат всякакви съмнения, че тук става въпрос за първокласна концертна литература, а не за панаирджийска музика. Устремът ѝ беше заразителен; Клара увлече както оркестъра, така и своята публика – усещаше колко е неповратлива. В бавната втора част дори духовите инструменти дадоха най-доброто от себе си, а на финала музикантите явно сами се изненадаха колко радост може да си доставиш, ако вместо да изсвириш един концерт как да е, се постараяш да го поднесеш блестящо.

А после дойде върховият момент на вечерта – първата ѝ значима собствена композиция. Тя бе започнала да пише клавирни пиеси още от деветгодишна; по-късно вземаше уроци при музикалния директор Дорн, от когото усвои контрапункта и учението за хармонията. Създаде и други произведения – за нея обаче имаше значение само концертната ѝ пиеса, за чиято оркестрация ѝ бе помогнал не друг, а самият Роберт. Роберт Шуман. Мъжът, когото

бе обикнала, откакто преди години се беше нанесъл в две стаи в дома на нейния баща, за да стане у Фридрих Вик това, което по принцип вече беше: гений.

Аплодисментите не бяха толкова бурни както в Хановер, ала въпреки това значителни. Пет пъти я викаха да излезе пред завесата и накрая концертната пиеса на Клара бе повторена след кратка, разгорещена размяна на реплики с капелмайстора. Както винаги тя даде всичко от себе си, разтвори се в тоновете, акордите, трилерите и модулациите и най-накрая, когато импровизира каденцата така свободно и необичайно, както никога преди това, тя забрави мъките на пътуването, изморителните разпръвки с баща си, лошата храна, неудобната странноприемница. Всичко това вече нямаше никакво значение пред щастието да сподели музиката си с толкова много хора.

– На каква възраст започнахте да свирите на пиано?

– На пет години – отвърна Клара и мислено направи гримаса. Нима трябваше вечно да отговаря на едни и същи скучни въпроси?

– Не ви ли болят пръстите?

Във фоайето любопитните се тълпяха около нея и ѝ се дивяха като на животно в зоологическата градина.

– Не свирите ли нищо от Хумел, Моцарт и Хайдн?

– Колко време трябва да се упражнявате ежедневно, клето дете?

Тук се намеси баща ѝ.

– Моята дъщеря не е клето дете – раздразнено заяви той, а Клара вметна:

– През целия си живот не съм се упражнявала повече от три-четири часа на ден. И го правя с истинско удоволствие.

– Миналата година тук, в Хамбург, дойде Белвил¹. Тя свири прекрасно. Слушали ли сте я?

На Клара ѝ беше трудно да остане учтива. Ана Каролин дьо Белвил беше единайсет години по-голяма от нея и всички я възхваляваха като пианистка чудо. Роберт беше писал за нея и бе сравнил свиренето ѝ с нейното, Клариното, и тя до днес не знаеше дали той искаше да я ядоса, или да се чувства поласкана. *Свиренето на Белвил несъмнено е по-добро в техническо отношение; при нея всеки пасаж се откроява от цялото като произведение на изкуството, изпипано до най-фините детайли.* Това я жегна. Свиренето на Белвил било по-добро в техническо отношение ли? Клара тутакси започна да усъвършенства техниката си и да се придържа към онова, което Роберт написа по-късно: *Звукът на Белвил гали ухото, без да ангажира, този на Клара ляга на сърцето и говори на душата. Едната твори поезия, другата е самото стихотворение.* Някой ден Клара щеше да я помете от пиедестала, заклела се беше в това.

– Не, за жалост, още не съм – отговори тя и се отвърна от питащата.

Най-после се появи група хамбургски първенци със съпругите и дъщерите си и една любезна дама, която ѝ бе представена като съпруга на един от най-важните консули, я дръпна настрана.

– Вие сте истинско чудо – каза дамата. – Как го правите? Искам да кажа, че една такава вечер сигурно ви се вижда безкрайно дълга, докато седите там, горе, пред инструмента. Толкова сте крехка...

---

¹ Ана Каролин дьо Белвил (1808-1880) – германска композиторка и пианистка от френски произход. – Бел. прев.

– Моята Клара е цяло чудо – заяви Вик със саксонския си акцент, който девойката особено ясно осъзнаваше след пътуването им до Франция. В Хановер се бяха присмивали на баща ѝ. Щом тя бе започнала да свири, смехът им беше замрял.

– Никога повече няма да докосна моето пиано – заяви убедено дъщеря ѝ, която беше приблизително на същата възраст като Клара. – След като ви чух, ще се откажа.

– Моля ти се, Хенрике – смъмри я майка ѝ. – Я кажете, госпожице Вик, запознахте ли се вече поне донякъде с нашия красив Хамбург?

– Не, още не съм имала възможност. – Клара се замисли за мъчителните приготовления, които чакаха нея и баща ѝ във всеки нов град, преди да успеят да организират концерт. Първо трябваше да спечелят на своя страна най-важните личности на града, чието мнение можеше да им отвори вратите. Баща ѝ търкаше праговете, преговаряше, пазареше се и се умилкваше, а Клара свиреше в тесен кръг, най-напред безвъзмездно, за една вечеря и дори за глътка вода, с цел да си създадат съюзници. Докато се намереше някой, който да се застъпи за плановете им и да убеди другите да им дадат под наем концертна зала, да им осигурят музиканти и да известят за тях в пресата. В Хамбург, изглежда, имаше голям интерес и Вик беше сметнал за уместно да изпрати дъщеря си цели осем пъти на подиума.

– Ах, вие още не сте посетили нито една от нашите забележителности? – консулската съпруга изглеждаше направо ужасена. – За нас ще е удоволствие да ви поразведем утре – предложи тя. – След това може да пием шоколад на новия „Юнгферншиг“¹.

– С голямо удоволствие – побърза да отговори Клара,

преди да се намеси баща ѝ. И то само от желание да му се опълчи. – Бих се радвала много.

– В такъв случай се уговорихме – грейна жената. – Ще ви бъде ли удобно в десет и половина? Ще пратя да ви вземат и...

– Извинете ме, но за жалост, ще трябва да ви отнема дъщеря си – рязко я прекъсна Фридрих Вик. – Налага се незабавно да се оттегли за почивка.

– О, разбира се. – Дамата се усмихна на Клара донякъде с възхищение, донякъде със съжаление. – До утре, госпожице Вик. И да се наспите.

– Този мошеник, капелмайсторът, действително настоява за допълнително договаряне – възмущаваше се Вик по пътя към странноприемницата. Файтонът попадна в дупка и ги замята насам-натам по седалките. – И всичко това само защото ти искаше непременно да повториш концертната си пиеса. „Това не беше договорено“ – измитира той музиканта. – Сякаш тези пет минути щяха да ги убият.

– Дванайсет минути – вметна Клара. – Моята концертна пиеса е с продължителност дванайсет минути. – Понякога и тя не се сдържаше да бъде педантична като баща си. – И освен това не аз го реших, а ти.

– Винаги ли държиш последната дума да е твоя?

– Е, хареса ли ти? – Клара се мразеше, задето задава този въпрос. Кога най-после щеше да престане да копнее за бащиното признание? Роберт беше човекът, комуто иска-

---

¹ Jungfernstieg – една от най-старите улици в центъра на Хамбург, преминаваща по южния бряг на река Вътрешна Алстер. Името ѝ произхожда от градския ритуал, според който в неделя семействата извеждали на променадата своите неомъжени дъщери – Jungfern (моми, девойки, девици). – Бел. прев.